

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФАКТОРИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Досліджено стан розвитку факторингу на теренах нашої держави, вивчено думки різних авторів та нормативно-законодавчі акти України щодо трактування поняття «факторинг», формування визначення, особливостей функціонування, систематизація переваг та недоліків для кожного з учасників факторингових відносин, а також, визначено перспективи розвитку факторингових послуг в Україні.

Постановка проблеми. Шлях до економічного зростання для кожної країни проходить через ряд перешкод та негараздів. Держави, що тількино починають розвиватися, звертаються до міжнародного досвіду вирішення тих чи інших проблем. Україна на сучасному етапі є саме такою країною, економіка якої не є стабільною, панує жорстка конкуренція, що заважає розвиватися малим та середнім підприємствам, які мають потенціал та бажання, але відчують фінансові труднощі у зв'язку з несвоєчасним погашенням боргів дебіторами та обмеженістю доступних джерел кредитування.

Товарні кредити, в цьому випадку, нададуть можливість працювати з відстрочкою платежів, однак в цьому випадку відволікаються кошти з обігу, це потребує залучення додаткового капіталу. Для багатьох підприємств банківське кредитування є недоступним з причин нестійкого фінансового стану позичальника, необхідності надання застави і високої плати за користування кредитом. У цій ситуації актуальним стає використання факторингу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми факторингу присвячені праці таких відомих вчених, як: Ріда Е., Коттера Р., Доллана Е., Кембелла Р., Перара Ж., Роуза П., Кокса А., МакКензі Дж., Біское П., Хана О., Гілберта Дж., Формана М., Се-

лінджера Ф.Р., Маслюковою Т.Д., Носковим І.Я., Гаміровим Г.М., Халевінською Є.Д., Усоскіним В.М., Гончаровим В.В. Вагомий внесок у розгляд та дослідження функціонування факторингу зробили і вітчизняні науковці: Белов В.О., Бланк І.О., Внукова Н.М., П'ятаков В.І., Герасимович А.М., Криво-в'яз Т.В., Мазур О.А. Склеповий Є. Л. та ін.

Незважаючи на наявність великої кількості праць, дослідження щодо ефективності використання факторингових послуг в сучасних умовах господарювання України практично відсутні і тому потребують свого продовження.

Виклад основного матеріалу. Аналіз історії виникнення факторингу як правового явища свідчить про те, що він виник в 30-х рр. минулого століття в США, інші дослідники вважають, що початок операціям факторингу поклав створений в Англії ще в XVII ст. «Будинок факторів» (House of Factors). У той час крупні європейські торгові будинки мали в колоніях-факторіях свої представництва, очолювані факторами (оптовими торговими посередниками по збуту товарів на незнайомих іноземним виробникам ринках). Такі комерційно-фінансові операції торгових агентів по збуту товарів виробників були в основі факторингових операцій аж до 20-х років XX століття.

Ганна Куліш
к.е.н., доцент,
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»
**Олексій
Жабуровський**
спеціаліст відділу
бюджетування,
планування і
фінансового
аналізу
фінансового
департаменту
ТОВ «Кредит
Колекшн Груп»

Згодом, відбулося перетворення факторингових операцій на механізм безпосереднього фінансування і надання комплексу супутніх послуг як національному, так і на міжнародному рівнях. В кінці 50-х років ХХ ст. факторинг інтегрувався до європейської банківської сфери і став відігравати не останню роль у фінансовому обороті спочатку банків Англії, а потім й інших країн. У 1947 році факторингові послуги було вперше надано американським банком «First International Bank of Boston». У 50-ті рр. його використав відомий банк «Bank of America» [7]. Поряд з розвитком банківських послуг починають виникати і спеціалізовані факторингові компанії. Так, у Великобританії першу факторингову компанію відкрито було в 1960 році, у 1963 році - в Німеччині, а у 1965 - у Франції [7].

За даними Factors Chain International частка Європи в світовому обороті факторингу складає приблизно 71%, як це видно на рис. 1. Лідруючі позиції займають Великобританія, Італія, Франція (рис.2). Безумовний лідер на Європейському ринку факторингу - Великобританія. Тут налічується близько 100 факторингових компаній, діяльність яких не підлягає ліцензуванню, що дозволяє їм безперешкодно розвиватися.

В Україні розвиток факторингових послуг досить динамічно почав розвивається з 2001 року, при цьому статистика появи нових гравців на ринку факторингу активніша, ніж сам ринок його споживачів. Так, наприклад, портфель українського факторингу в 2010 році виріс до \$580 млн. (зростання порівняно з 2009 р. - 180%). В першому півріччі 2012 року обсяг факторинго-

вих операцій вже склав 680,89 млн. дол., що складає приблизно 112% від обсягу наданого факторингу у 2010 році.

Отже, на сьогоднішній день в усьому світі цей вид послуг стає все більш популярним.

Аналізуючи існуючі підходи до визначення факторингових послуг, можна прийти до висновку, що **факторинг** - це операція, що виконується на договірних засадах фінансовою установою щодо фінансування оборотного капіталу підприємства (клієнта), управління дебіторською заборгованістю, страхуванням ризиків та інкасування боргів.

Відносини, що виникають при укладанні факторингових угод в Україні регулюються Цивільним Кодексом України (глава 73). Визначення факторингу також дає Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» та Податковий кодекс України. Ці закони України, прийняті у різний час, дають неоднозначне тлумачення щодо сутності поняття «факторинг» і хто саме може надавати факторингові послуги. Зазначені законодавчі і нормативні документи неузгоджені між собою, а відповідне регулювання суперечливе. Вказана неузгодженість не сприяє розвитку факторингових операцій в Україні. Кількість гравців - фінансових установ в Україні всього біля 80, з них 47 банків і більше 30 компаній. Але щодо фінансових компаній можна відзначити, що реально пропонують і надають клієнтам відповідні послуги - 5-7 компаній, останні на «індивідуальних» умовах, іншими словами: тільки декларують.

Рис.1. Світовий ринок факторингу.

Рис.2. Європейський ринок факторингу.

Основний оборот факторингових операцій в Україні так само як і сам портфель в основному (близько 85%) припадає на 5-7 банків (Укрсоцбанк, Укрексімбанк, Українська фінансова група, «Арма Факторинг», «РайффайзенБанк Аваль»). В банку «УФГ» експортний факторинг складає приблизно 20% від загальної суми факторингового портфелю.

Важливою ланкою факторингового ринку України являються спеціалізовані факторингові компанії, які хоча і мають значно нижчий фінансовий ресурс ніж банки, проте надають послуги значно дешевше та більш широкому колу клієнтів. До найбільших конкурентів по даному напрямку належать: факторингові компанії: АУЗ Факторинг, AV Group, Арма Факторинг, Рітейл-Кепітал, Європейська факторингова компанія розвитку, ФК Факторинг, Міжрегіональна інвестиційно-лізингова компанія, CredEx.

Згідно українського законодавства послуги факторингу надають також колекторські компанії. В сучасних умовах ціна портфелю колекторських компаній коливається від 5% (термін просрочки 2-3 роки) до 20% (термін просрочки 1-3 місяці) його вартості.

По факторингових схемах в Україні працюють приблизно 300 підприємств.

Щодо тенденцій розвитку, то у 2013 році Україну очікує подальший розвиток ринку факторингу. Це пояснюється посиленням конкуренції, яка відбудеться за рахунок виходу на український ринок великих російських гравців: ВТБ і «Альфа банку».

Сьогодні в Україні конкуренції серед факторів по продуктам не існує. 99% ринку представлено у вигляді факторингу на постачання товарів з відстрочкою платежу, де за ступенем прийняття фактором кредитного ризику 80% займає факторинг з регресом до постачальника.

Вихід російських гравців і посилення конкуренції призведе до незначного зниження вартості факторингу в Україні на 10 - 20% від існуючих тарифів. Однак ставки факторів не знизяться в порівнянні зі ставками по банківським кредитам.

Факторинг в Україні набув специ-

фічних, властивих лише вітчизняному ринку рис, в той же час втративши деякі класичні світові стандарти. Основні відмінності вітчизняного факторингу як фінансової послуги та європейського аналогу виникли внаслідок інтеграції послуги в специфіку законодавства та вітчизняного фінансового ринку. До основних відмінностей належать такі:

1. Масштаби ринку. Ринок факторингу в розвинутих країнах займає до 3% ВВП, що дає змогу активно розвиватися спеціалізованим інститутам та породжує конкуренцію; український ринок має незначний обсяг, що ускладнює розвиток як банківського факторингу так і спеціалізованих установ.

2. Конкуренція. Європейський факторинговий ринок досить диверсифікований. Послуги факторингу в Європі надає більш ніж 3 000 компаній. На українському ж ринку 5 компаній займають 72% ринку, що створює перепопи для ефективного ціноутворення на ринку.

3. Споживачі. Основними споживачами факторингових послуг в Україні є підприємства харчової промисловості. На світовому ринку основними споживачами є підприємства з тривалим операційним циклом: машинобудування, металургія тощо

4. Ціна. Факторингові послуги в Україні є одними з найдорожчих у Європі. Це пояснюється загальним рівнем цін на кредитні ресурси та високою ризиковістю бізнесу в Україні. В європейських країнах вартість факторингового фінансування не перевищує 7%, а комісійний платіж, як правило, складає 0,25% від суми.

5. Законодавче регулювання. В розвинутих країнах визначення факторингу, умови надання послуги, вимоги до компаній, що надають дану послугу чітко визначені. В українському законодавстві не існує навіть єдиного підходу до визначення поняття факторингу як фінансової послуги.

6. Об'єкт. За світовими стандартами факторинг обов'язково включає в себе елемент кредитного фінансування. Платою за факторингові послуги є, як правило, відсоток від суми боргу. В Україні з факторингом ототож-

нили поняття цесії зміни кредитора, коли обов'язок по стягненню заборгованості лягає на вторинного кредитора. Послуги саме такого «факторингу» надають вітчизняні колекторські компанії.

7. Додаткові послуги. Здійснення факторингових послуг в Україні проводиться лише як операції з фінансування, без додаткових послуг, а це суперечить світовій практиці та сутності факторингу.

8. Контроль. Контроль за якістю надання факторингових послуг в розвинутих країнах здійснюють крім державних органів асоціації факторів та саморегульвні організації фінансового ринку. Якість послуг факторингу в Україні не контролюється, у законодавстві не закріплено вимоги щодо

стандартів якості факторингових послуг фінансових установ.

9. Постачальник. На відміну від розвинених країн в Україні найбільшими операторами даного ринку є не спеціалізовані компанії, а банки (понад 90% ринку). Домінування банків, для яких факторинг займає лише частину портфелю серед інших послуг, зменшує якість наданих послуг. В той час як для спеціалізованої факторингової компанії, цей вид операцій є профільним.

10. Ризики. Особливості національної економіки, такі як нестабільність кон'юнктури, низька платіжна культура не дають змоги побудувати ефективну систему оцінки та страхування ризику в той час як на європейському ринку вдало мінімізу-

Таблиця 1

Відмінності факторингу за окремими банківськими послугами

Факторинг	Кредит	Овердрафт
Розмір авансування за факторингом збільшується в міру зростання обсягів поставок постачальника в межах встановленого ліміту	Розмір кредиту за конкретним кред. проектом прямо не пов'язаний з зростан. обсягів продаж	Ліміт овердрафту встановлюється у розрахунку 15-30% від місячних кредит. надходжень на рахунок боржника
При користуванні факторингом клієнт фактично не стає позичальником, так як на його балансі не виникає кредит. заборгованості	При користуванні кредитом або овердрафтом клієнт є позичальником банку. Заборгованість за кредитом відображається в балансі	
Факторинг надається на строк відстрочки платежу (товарного кредиту) за договором поставки	Кредит надається на строк окупності кредитного проекту	Встановлюються жорсткі терміни викор., які не повинні перев. короткий термін (2 дні)
Авансування за факторингом сплачується не пізніше наступного дня після поставки та надання Банку рахунків-фактур (ТН)	Кредит виплач. в обумовлений кред. договором термін з умовою надання позич-ком плат. документів	Термін дії договору за кредитною лінією, що поновлюється, не може перевищувати 3-6 місяців
Для факторингового фінансування забезпечення є поставлений товар (надана послуга, виконана робота)	Кредит, надається під «тверду» заставу та перед. обороти на пот. рахунках	Овердрафт перед. підтримання обороту на пот. рах. бажано у пропорції 5:1. Забез. не пот-бує
Невід'ємною додатковою функцією факторингу є адміністрування: управління дебіторською заборгованістю, страхування ризиків, консалтинг тощо	При кредитуванні банк не надає ніяких додаткових послуг і крім надання грошових коштів	
Факторинг сплачується із коштів, які надходять від дебіторів. За факторингом з регресом - за платіж відповідає постачальник	Кредит або овердрафт погашається безпосередньо позичальником. Погашення просоченої заборгованості також за рахунок гаранта, поручителя	
Факторинг закривається не пізніше наступного дня після отримання платежів від дебіторів	Кредит або овердрафт погашається в термін обумовлений договором	

ють ризики методи хеджування, диверсифікації портфеля та страхування.

По рейтингу джерел фінансування компаній середнього та малого бізнесу факторинг займає почесне 12 місце серед 21 можливих способів фінансування (серед них банківський овердрафт, банківська позика, власні джерела тощо). Головні відмінності між факторингом та деякими банківськими послугами наведено в таблиці:

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується дефіцитом коштів і низькою платоспроможністю більшості суб'єктів господарювання, що призводить до істотного зростання обсягів дебіторської заборгованості.

Досліджуючи динаміку дебіторської заборгованості за статистичними даними, варто зауважити, що вона має негативну тенденцію, а її питома вага у структурі оборотних активів підприємств за видами економічної діяльності впродовж досліджуваного періоду постійно зростає й становить 59,2 % у 2010 р.; 61,4 % у 2011 р. та 64,3 % у 2012 р. Зарубіжна практика свідчить, що рівень дебіторської заборгованості в активі балансу на рівні 3% є її критичною межею.

Як відображає діаграма для рефінансування дебіторської заборгованості вітчизняних підприємств доступно від 47% до 70% дебіторської заборгованості підприємств, залежно від галузі.

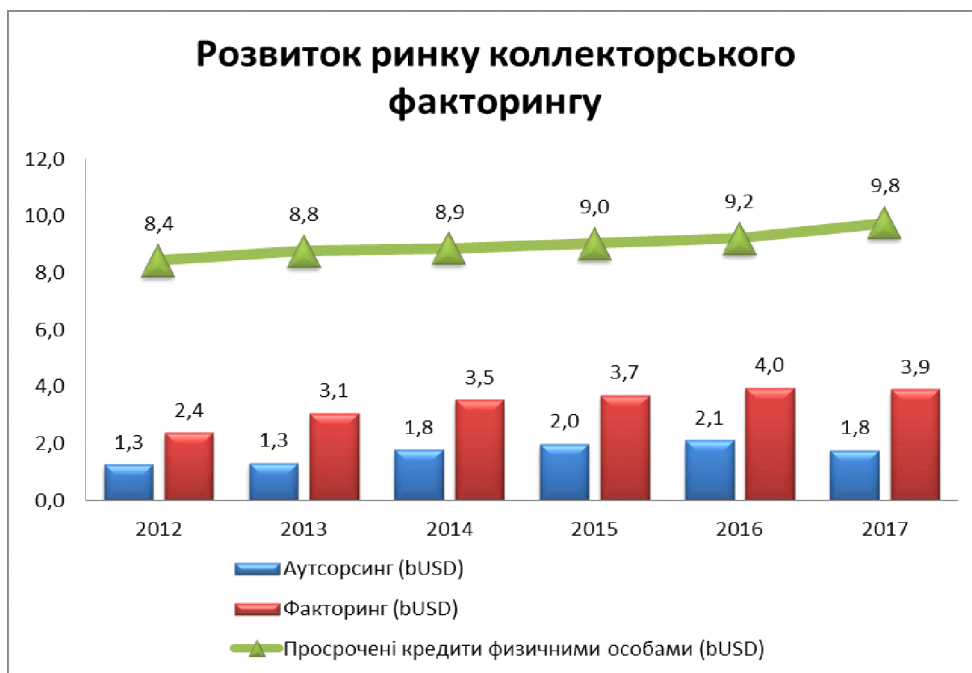
Фінансовий ефект від використання факторингових операцій виявляється в прискоренні оборотності обігових коштів підприємств через залучення додаткових джерел їх фінансування.

Скориставшись послугами факторингу, постачальник мінімізує свої ризики, пов'язані зі своєчасним отриманням оплати, що дає змогу прискорити оборотність оборотних коштів, не вдаючись до додаткового залучення кредитів банку.

Розглянемо економічну ефективність фінансування обігових коштів за допомогою факторингу. Припустимо, що компанія не використовує послуги факторингу, а надає своїм покупцям комерційний кредит. Компанія випускає 500 од. товару на місяць із відтермінуванням платежу на один місяць. Припустимо, що за офіційними даними, інфляція за рік становитиме 12 %, тоді компанія в очікуванні платежу від своїх дебіторів за місяць втрачає 1 % від обігу за умови, що дебітори повернуть кошти в зазначений термін, за інших умов компанія втрачає ще 1-2%. За відсутності обігових коштів компанія не може закупляти сировину та матеріали з передоплатою, що є дешевше. За таких умов компанія сама використовує комерційний кредит в оплаті сировини чи матеріалів. Різниця в ціні між передоплатою і комерційним кредитом становитиме 1-2 % обігу. І врешті-решт, вивільняючи кошти з обігу на місяць, компанія не має змоги інвестувати їх у виробництво нової партії товару.

Отже, якщо компанія не використовує послуги факторингу, то вона втрачає близько 6 % від обігу. Ефективність фінансування обігових коштів за допомогою факторингу полягає в зменшенні витрат у процесі здійснення господарської діяльності та спричинює пришвидшення обіговості обігових коштів підприємств.

Окремо варто виділити колекторський факторинг. Перспективи розвитку даного напрямку зображено на діаграмі:

Як показує статистика останніх років при самостійному управлінні банком боргами фізичних осіб зі строком прострочки більше 600 днів, банк отримує близько 6% боргу. При реалізації боргів такого типу колекторам банк отримує 10-12% від суми боргу без необхідності подальшого управління таким боргом. Таким чином використання послуг колекторів на умовах факторингу приносить фінансовим установам додаткові 4-6% від суми кредитного портфелю.

Використання факторингу не лише дає змогу підприємству уникати кризових явищ, а й сприяє подальшому його розвитку. Не зважаючи на деяку ризиковість факторингу на сьогодні, він є, на нашу думку, найперспективнішою формою рефінансування дебіторської заборгованості та найефективнішим знаряддям фінансового менеджменту для виходу суб'єктів господарювання з кризового стану.

Разом з тим, внаслідок виникнення фінансової кризи, банками-лідерами (АКБ «Укрсоцбанк», ФК «УФГ») були заморожені факторингові послуги. Деякі з банків надають факторинг лише VIP-клієнтам, що мають річний оборот 5 млн. грн. Ті банки, які все ж таки продовжують факторингове обслуговування клієнтів, істотно підвищи-

ли процентні ставки (приблизно в 1,5 рази), адже йдеться мова про бланкове кредитування - більш ризикове і більш дороге. Негативною рисою розвитку факторингових послуг в Україні є великий відсоток переуступлення боргу (відсоток фінансування), котрий сьогодні застосовують вітчизняні банки у тарифах за обслуговування. У розвинених країнах вартість факторингу становить у середньому близько 1,5-2% від суми реалізації. В Україні середньозважений відсоток для ринку сьогодні становить 70-80% від такого обсягу. Хоч варто зауважити, що вітчизняні банки, намагаючись продати такі послуги, використовують регресивну шкалу комісійних. Максимально можлива тривалість відстрочки оплати досягає лише 180 днів. Розглядаючи дебіторів (їх перевіряють банківські служби безпеки) банки самостійно вирішують з ким працювати, не називаючи при цьому причин відмови.

ВИСНОВКИ

Розвиток факторингових послуг характеризується значним попитом і має великі перспективи, оскільки значна кількість підприємств зацікавлена в зменшенні дебіторської заборгованості. Це актуально в умовах кризи, коли дебіторська заборгованість підприємств є доволі високою. А враховуючи, що отримання кредиту на сьогодні все ще залишається досить проблематичним, факторинг може стати відмінною аль-

тернативою для короткострокового фінансування діяльності бізнесу.

Фінансових компаній і банків, які вже сьогодні займаються удосконаленням механізму надання факторингових послуг, спираючись на сучасні тенденції зарубіжного досвіду будуть сприяти подальшому розвитку підприємств, зміцненню їх фінансового стану та збільшенню ринкової вартості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг (Оттава, 28 травня 1988 року).
2. Цивільний Кодекс України зі змінами від 16.01.2003 № 435-IV.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV.
4. Закон України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664-III.
5. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III.
6. *Внукова Н.М.* Основи факторингу. Навч. посібник. - К.: Знання, 2008 р. - 173 с.
7. *Дубровська Є., Смачило В.* Сутність та роль факторингу в сучасних умовах // Персонал. - 2012.- №4. - С. 75-78.
8. *Склеповий Є.В.* Ринок факторингових послуг в Україні // Фінанси України. - 2010. - №9. - С. 109-115.
9. *Гвоздев Б.З.* Факторинг. - М.: Асоціація авторів и издателей «ТАНДЕМ». Издательство ^КМОС, 2010. - 160 с.

РІЦПУ